

Mersudin Avdibegović¹, Dijana Vuletić², Elmedina Krilašević¹

KARAKTERISTIKE POSJETITELJA I RAZLOZI POSJETA ŠUMSKIM PODRUČJIMA U KANTONU SARAJEVO

CHARACTERISTICS OF THE VISITORS AND THEIR REASONS FOR COMING TO FOREST AREAS OF SARAJEVO CANTON

SAŽETAK

Zaštićena područja u BiH uglavnom su formirana na već postojećim šumsko-gospodarskim područjima, što neminovno uzrokuje brojne intersektorske konflikte. Da bi se u takvim uvjetima, u duhu održivoga gospodarenja šumskim resursima, na odgovarajući način redefinirala uloga sektora šumarstva, neophodno je utvrditi karakteristike posjetitelja zaštićenim područjima, razloge dolaska i njihov odnos prema šumarskim poduzećima. U tu svrhu a području Kantona Sarajevo, metodom direktnog, usmenog, djelomično struktuiranog intervjua, uz korištenje posebno pripremljenog upitnika, provedena su istraživanja socioloških, demografskih i ekonomskih karakteristika posjetilačke populacije. Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici obuhvaćeni istraživanjima imaju u prosjeku značajno viši stupanj naobrazbe u odnosu na BiH populaciju, da je riječ uglavnom o lokalnom stanovništvu mlade i srednje starosne dobi i da je nedostatak slobodnog vremena limitirajući faktor za boravak u prirodi.

Utvrđeno je da za većinu ispitanika šuma u najširem smislu predstavlja sinonim za prirodu i zaštićena područja. Visok postotak posjetitelja s mjestom boravišta u najbližem gradu analizirana područja svrstava u kategoriju urbanih i periurbanih šumskih površina, što opredjeljuje i način upravljanja istim. Istraživanjima su utvrđeni razina i razlozi nezadovoljstva posjetitelja u odnosu na aktivnosti koje provode šumarska poduzeća. Rezultati istraživanja prikazani u ovom radu omogućuju bolje razumijevanje interakcije između zahtjeva posjetitelja i poslovnih sistema šumarstva, ukazujući na modalitete prilagođavanja sektora šumarstva promjenjivim zahtjevima društva u odnosu na šumu.

Ključne riječi: šumski resursi, sociološki zahtjevi posjetitelja, multifunkcionalno šumarstvo

¹ Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Zagrebačka 20, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

² Šumarski institut Jastrebarsko, Cvjetno naselje 41, 10450 Jastrebarsko

UVOD

INTRODUCTION

Iako je u pogledu biodiverziteta BiH jedno od najbogatijih područja u Europi, njena je zaštićena površina manja od 1 % ukupnog teritorija (NEAP 2003). Dina-mične društvene, političke i ekonomske promjene BiH društva inicirale su i ideje o uspostavi novih zaštićenih područja. Bogatstvo faune i flore kao i pejzažne vri-jednosti ovih područja uglavnom su uvjetovane šumskim zajednicama i sadržajem. S obzirom na to da su šumarska poduzeća, koja gospodare tim područjima, svoje dosadašnje poslovanje uglavnom podređivala proizvodnji drvnih sortimenata, po-stavlja se pitanje mogu li proizvodni sustavi šumarstva u BiH adekvatno gospoda-riti šumskim resursima u područjima s izraženim sociološkim zahtjevima društva prema šumi? To pitanje oživljava odavno poznatu dilemu šumarske struke - multi-funkcionalno gospodarenje šumskim resursima ili prostorno razgraničenje šum-skih područja ovisno o primarnoj funkciji. Koncept multifunkcionalnoga gospo-darenja šumskim resursima predstavlja preduvjet za harmoniziranje zahtjeva raz-ličitih interesnih grupa. Implementacija toga koncepta u uvjetima promjenjivih zahtjeva društva u odnosu na šumu, zahtjeva redefiniranje uloge šumarstva i reor-ganizaciju poduzeća šumarstva. Zadatak šumarske struke ogleda se u pravodob-nom prepoznavanju zahtjeva društva prema šumi i trajnom zadovoljavanju istih.

U cilju razumijevanja tih zahtjeva, na području Kantona Sarajevo provedena su specifična istraživanja u područjima mogućih intersektorskih konflikata. Na osnovi podataka o sociološkim, demografskim i ekonomskim karakteristikama, razlozima posjeta i zahtjevima posjetitelja na promatranim područjima, moguće je predložiti strateške i strukturalne promjene, neophodne za prilagođavanje podu-zeća šumarstva u Kantonu Sarajevo novonastalim uvjetima poslovnog okruženja.

METODA

METHODS

Prikupljeni su podaci o sociološkim, demografskim i ekonomskim karakteri-stikama posjetitelja analiziranih područja, obrascima njihovog ponašanja, razlozi-ma i najvažnijim prirodnim faktorima koji ih motiviraju na dolazak te njihovom odnosu prema šumarskim poduzećima. Kao područja istraživanja izabrani su loka-liteti na području Kantona Sarajevo kojima gospodare poduzeća šumarstva i koji se nalaze pod različitim režimima zaštite ("Veliko polje", "Malo polje", "Babin do" i "Bijambare")*. Terenska istraživanja provedena su 2003. i 2004. godine korišten-jem metode direktnog, usmenog, djelimično struktuiranog intervjua, uz korištenje posebno pripremljenog upitnika.

* Područje "Bijambara" je zaštićeno Zakonom o proglašenju zaštićenog područja "Bijambare" a lokali-teti "Veliko polje", "Malo polje" i "Babin do" se nalaze na području budućeg zaštićenog područja Igman/Bje-lašnica/Treskavica

Metodom slučajnog uzorka izabrani su tjedni i dani u kojima u kojima su provedena terenska istraživanja. Uzorkom je obuhvaćeno 580 ispitanika od kojih je prikupljeno 388 pravomoćnih odgovora. Izbor ispitanika izvršen je metodom kontroliranog slučajnog uzorka. Ovisno o njihovoj brojnosti u vrijeme provođenja istraživanja, biran je svaki n-ti posjetitelj, za kojeg se na osnovi vizualnog dojma (starosne dobi) moglo pretpostaviti da bi mogao imati stalni izvor primanja (plaću ili mirovinu). Na taj način je istraživanjima obuhvaćen produktivni dio posjetiteljske populacije. Podaci su u upitnik uneseni u vidu kodiranih ili tekstualnih odgovora, pri čemu su poštovani principi dobrovoljnosti i anonimnosti ispitanika te nepristrasnosti istraživača.

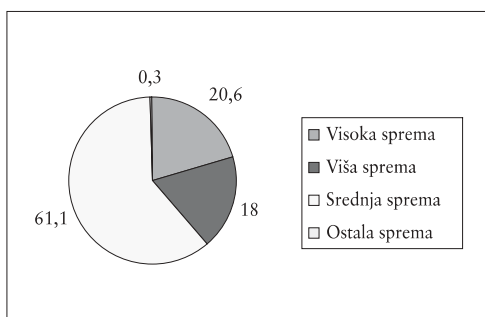
REZULTATI

RESULTS

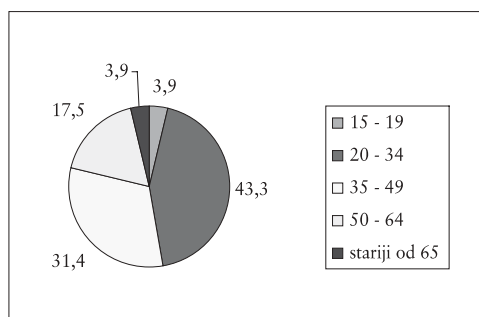
U cilju utvrđivanja osnovnih socioloških, demografskih i ekonomskih karakteristika, na Slici 1, 2, 3 i 4 prikazana je distribucija ispitanika u postocima analiziranim područjima prema stručnoj spremi, starosnoj dobi, visini mjesečnih neto primanja i mjestu stalnog prebivališta.

U usporedbi s ujednačenom distribucijom stanovništva BiH prema spolu (Statistički godišnjak FBiH 2004), u uzorku obuhvaćenom istraživanjem utvrđeno je nešto više muških posjetitelja (57%), što se može objasniti tradicionalnim specifičnostima BiH društva, po kojima se određene aktivnosti (lov, planinarenje, određene sportske aktivnosti i sl.) još uvijek u znatnoj mjeri smatraju privilegijom muškog dijela populacije. Kao najzastupljeniji način dolaska posjetitelja u analizirana područja, dominira upotreba osobnog automobila (86%) dok 11% ispitanika dolazi autobusom.

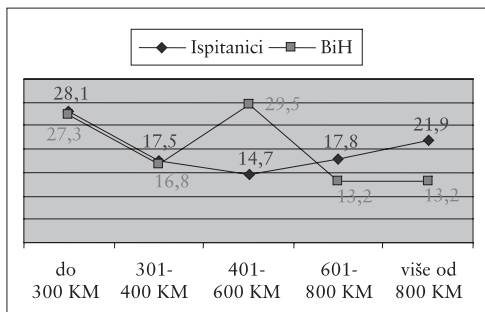
Gotovo 40% ispitanika ocijenilo je šumu kao najvažniji prirodni faktor u analiziranim područjima. Dominantnost šume kao najvažnijeg prirodnog faktora

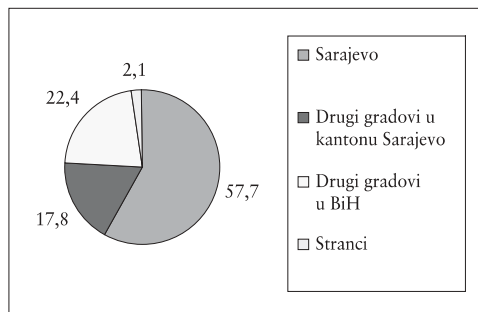
Slika 1. Postotna distribucija ispitanika obuhvaćenih istraživanjem prema stručnoj spremi
Figure 1 Percent distributions of examinees by education degree

Slika 2. Postotna distribucija ispitanika obuhvaćenih istraživanjem prema starosnoj dobi
Figure 2 Percent distributions of examinees by age

Slika 3. Uporedni prikaz procentualne distribucije ispitanika obuhvaćenih istraživanjem i BiH populacije prema visini mjesečnih primanja (u KM)
Figure 3 Parallel overview of percent distribution of examinees and whole B&H population by monthly income (in KM)

Slika 4. Postotna distribucija ispitanika obuhvaćenih istraživanjem prema mjestu stalnog prebivališta
Figure 4 Percent distributions of examinees by the place of residency

podcrtava i činjenica da su i ostale navedene prirodne vrijednosti (zrak, flora i fauna, pejzaž, itd.) u manjoj ili većoj mjeri povezane sa šumom. Takva distribucija važnosti prirodnih faktora za posjetitelje uvjetovana je prije svega razlozima njihova posjeta; rekreacija (49%), odmor i zabava (40%), turizam (11%), rehabilitacija (9%), sportske pripreme (7%). Imajući u vidu da se posjeti šumi i prirodi rijetko poduzimaju isključivo iz jednog razloga, ispitanici su mogli navoditi više od jednog razloga koji su ih opredijelili da posjete promatrana područja.

Svaki četvrti ispitanik smatra da šumarska poduzeća svojom prisutnošću i aktivnostima negativno utječu na ugodan osjećaj u prirodi. Polovina ispitanika nema takvih primjedbi dok preostala četvrtina nema jasno definirano mišljenje o tom pitanju. Razlozi negativnog utjecaja šumarskih poduzeća na posjetitelje prikazani su u Tablici 1. S obzirom na to da se navedeni utjecaji vrlo rijetko javljaju izolirano, ispitanici su mogli navoditi više od jednog razloga.

Tablica 1. Razlozi negativnog utjecaja šumarskih poduzeća u postocima
Table 1 Reasons of forest company's negative influences in percentage

Razlozi negativnog utjecaja šumarskih poduzeća na posjetitelje	%
Neadekvatno gospodarenje šumom	44
Skladištenje trupaca i drvnih otpadaka pokraj puta i sportskih objekata	28
Nepostojanje šumskog reda (šuma se ne čisti poslije sječe)	24
Buka uzrokovana radom motornih pila i šumske mehanizacije	20
Odsutnost mjera i aktivnosti gospodarenja šumom	14
Arogantan odnos šumarske operative	12
Isključiva orijentiranost na sječu stabala	6
Oštećivanje, prljanje i neodržavanje putova	4

RASPRAVA DISCUSSION

Usporedbom sa službenim podacima (Statistički godišnjak FBiH 2004) uočava se da je razina stručne spreme posjetitelja analiziranim područjima znatno

iznad razine stručne spreme BiH populacije. To je najvjerojatnije posljedica činjenice da većinu posjetitelja analiziranim područjima čini urbana populacija (stanovnici Sarajeva), koja u pravilu ima višu razinu obrazovanja. Ne treba zanemariti ni ostale faktore koji opredjeljuju obrazovaniji dio populacije da češće boravi u šumi (otuđenost od prirode, zamor od uredskog rada, viša platežna moć, specifičan sustav vrijednosti i sl.).

Gotovo 80% ispitanika obuhvaćenih istraživanjem su mlađi od 50 godina. Kao trenutačni ali i budući posjetitelji šumskih područja oni svojim zahtjevima i interesima značajno opredjeljuju stavove javnosti u odnosu na šumu. Ovaj, po starosnoj dobi dominantni segment posjetiteljske populacije, kao glasačko tijelo značajno utječe i utjecat će na političke tokove u BiH, pa samim tim i na karakter šumarske politike i politike zaštite prirode.

Činjenica da su u uzorku zastupljeni posjetitelji svih kategorija primanja u relativno uravnoteženom odnosu ukazuje na postojanje više posjetiteljskih segmenata po tom obilježju. Najzastupljenije su kategorije posjetitelja s najnižim i najvišim primanjima koje zajedno čine gotovo 70 % ispitanika. Ljudi s više slobodnog vremena češće posjećuju prirodu i šumu. Postojanje slobodnog vremena kod posjetitelja s višim primanjima, čiji jedan dio oni koriste za posjet prirodi, nesumnjivo je posljedica i relativno visokog životnog standarda. S obzirom na relativno visoku platežnu moć, taj segment je veoma bitan za planiranje gospodarenja zaštićenim područjima. S druge strane, višak slobodnog vremena kod dijela stanovništva s najnižim primanjima nije posljedica visokog standarda života. Određene ekonomsko-sociološke karakteristike BiH društva, prije svega visoka stopa nezaposlenosti i velik broj umirovljenika, objašnjavaju postojanje viška slobodnog vremena kod siromašnijih slojeva stanovništva. Na osnovi toga može se zaključiti da je nedostatak slobodnog vremena limitirajući faktor za boravak u prirodi i šumi, čak i ako taj boravak nije povezan s posebnim naporima ili troškovima.

Imajući u vidu distribuciju ispitanika u postocima u odnosu na mjesto stalnog prebivališta, očigledno je da zahtjevi posjetitelja gotovo potpuno ovise od interesa lokalne populacije. To daje specifičan karakter analiziranim područjima, naglašavajući potrebu zadovoljavanja socioloških zahtjeva domaćega stanovništva i značajno opredjeljujući sve buduće aktivnosti gospodarenja.

Vrlo visok postotak posjetitelja koji dolaze osobnim automobilom (86%) može se objasniti općeprihvatljivim obrascima ponašanja i relativno niskom svijesću o negativnim efektima korištenja motornih vozila na prirodu. Podatak da samo 3% posjetitelja ne dolazi automobilom ili autobusom, ukazuje na to da su neki, za mnoge europske zemlje tipični oblici rekreacije, kao što su planinski biciklizam i pješčenje, simbolično zastupljeni u analiziranim područjima. Podaci sličnih istraživanja provedeni u Švicarskoj pokazuju da 53% posjetitelja u šumu dolazi pješice, 8% biciklom, 5% javnim prijevozom a samo 34% vlastitim automobilom (SAEFL 2000).

Pojam šume u najširem smislu predstavlja za većinu posjetitelja sinonim za prirodu i zaštićena područja. Relativno mali broj ispitanika koji su kao najvažnije prirodne faktore naveli vrijednosti značajno zastupljene u percepciji posjetitelja

većine razvijenih zemalja (pejzaž, pećine, flora i fauna i sl.), da se objasniti nedostatkom adekvatne infrastrukture (uređene staze i ceste do atraktivnih lokacija, vidikovci, žičare i sl.) i ekstenzivnim upravljanjem analiziranim područjima u smislu zadovoljenja socioloških zahtjeva posjetitelja.

Motivi za dolazak u prirodu i šumu vrlo su različiti i u najvećoj mjeri ovise o individualnim osobinama. Visok postotak posjetitelja s mjestom boravišta u najbližem gradu koji su kao razlog posjeta naveli odmor, zabavu i rekreaciju, analizirana područja svrstava u kategoriju urbanih i periurbanih šumskih površina, što opredjeljuje i način upravljanja istim. S obzirom na veličinu posjetiteljskih segmenata koji su kao razloge svoga posjeta naveli odmor, zabavu i rekreaciju, potrebno je navedenim zahtjevima posvetiti posebnu pažnju.

Relativno visok postotak nedefiniranih odgovora koji se odnose na utjecaj šumarskih poduzeća na posjetitelje je posljedica karakteristika BiH društva (nezaposlenost, nizak standard života i sl.). Najveći postotak ispitanika u promatranim područjima je kao glavni razlog negativnog utjecaja naveo neadekvatno gospodarenje šumom (prekomjerna sječa šume bez odgovarajućih uzgojnih mjera), što za posljedicu ima niz negativnih pojava (poremećaje u vodoopskrbi, eroziju zemljišta, promjenu klime, itd.). 14% ispitanika u analiziranim područjima navode loše gospodarenje šumom kao razlog negativnog utjecaja šumarskih poduzeća na posjetitelje. U percepciji prosječnog posjetitelja analiziranih područja, u prvom slučaju šumari rade loše a u drugom uopće ne rade svoj posao. Značajno je naglašena i grupa razloga koji negativno utječu na estetsko-čulni ugođaj posjetitelja za boravka u prirodi (skladištenje trupaca pored puta, neprovođenje šumskog reda, velika buka i sl.). Ispitanici kao jedan od razloga negativnog utjecaja navode i arogantnost šumarske operative, cijeneći da šumarski stručnjaci ne uvažavaju činjenicu da i drugi članovi društva imaju legitimno pravo uživanja različitih blagodati šume. Imajući u vidu trendove u razvijenim industrijskim zemaljama, u kojima zabrinutost za ekološke probleme čini neodvojivi dio načina življenja, može se očekivati da će postotak posjetitelja s kritičkim stavom prema šumarskim poduzećima rasti s rastom osobnih primanja, odnosno kvantitativnim i kvalitativnim povećanjem socioloških zahtjeva stanovništva u odnosu na šumu.

ZAKLJUČCI

CONCLUSIONS

Migratornim kretanjima (izazavanim i ratnim događanjima), broj stanovnika u Kantonu Sarajevo znatno je povećan, što za posljedicu ima prenaseljenost urbanih područja. Taj, kao i drugi sociološki realiteti utječu na promjenu zahtjeva društva prema šumi, prije svega u odnosu na rekreacijsko korištenje, što izravno implicira promjenu uloge i zadatka šumarstva kao gospodarske djelatnosti na području tog kantona. Rast životnog standarda u značajnoj će mjeri utjecati da sociološki, rekreativni i estetsko-kulturološki aspekti šume dobijaju sve više na važnosti. Da bi poslovni sistemi šumarstva na području Kantona Sarajevo mogli adek-

vatno odgovoriti na nove zahtjeve društva prema šumi, neophodno je poznavati sociološke, demografske i ekonomske karakteristike posjetitelja, razloge posjeta, te njihove stavove u odnosu na šumarska poduzeća.

Rezultati istraživanja prikazani u ovom radu pružaju osnovu za redefiniranje poslovne strategije šumarskih poduzeća u duhu pluralnog šumarstva i diverzifikaciju njihovog proizvodno-poslovnog portfolia. Dosljednom provedbom neophodnih strateških i strukturalnih promjena, uz napuštanje doktrine dominacije tehničkog autoriteta, poslovni sistemi šumarstva u Kantonu Sarajevo bit će u stanju da unaprijede efektivnost i efikasnost poslovanja i poboljšaju vlastite konkurentske prednosti. Promoviranjem koncepta multifunkcionalnog šumarstva, šumarska poduzeća će u očima javnosti biti prepoznata kao aktivni sudionici u procesu očuvanja ekološkog integriteta i socioloških vrijednosti šumskih resursa za sadašnje i buduće generacije.

LITERATURA

REFERENCES

- MMC. 2005. Podrška Svjetske Banke pripremi Projekta: Očuvanje biodiverziteta u Bosni i Hercegovini. <http://www.agroservice.com/projects.bos.html> (14.09.2005.)
- NEAP. 2003. Akcioni plan za zaštitu okoliša BiH, Sarajevo. Str. 77.
- SAEFL. 2000. Social Demands on the Swiss Forest, Environmental series 309, Berne, Swiss Agency for the Environment, Forests and Landscape. Str 47.
- Statistički godišnjak FBiH. 2004. Sarajevo. Str. 42, 44, 210-211, 216.
- Zakon o proglašenju zaštićenog područja Bijambare. 2003. Službene novine Kantona Sarajevo 21. Str. 1297-1300.

CHARACTERISTICS OF THE VISITORS AND THEIR REASONS FOR COMING TO FOREST AREAS OF SARAJEVO CANTON

Summary

Protected areas in Bosnia and Herzegovina are mainly established within the existing forest management areas causing a number of cross-sectoral conflicts. In order to modify the role of forest sector and achieve sustainable forest management, it is indispensable to determine the characteristics of the visitors to protected areas but also the reasons for their visits and their attitude toward forest companies. For that reason, the research of social, demographic, and economic characteristics of forest visitors has been conducted in the areas of the Canton Sarajevo and a purposefully prepared questionnaire by using the method of direct, oral, partly structured interview. The results show that forest visitors have on average higher degree of education comparing to the B&H population and these are mainly local people, either younger or middle age. A lack of free time is identified as the limiting factor for visiting the nature. For the majority of visitors, forest in a wider context is synonym for the nature and protected areas. Due to the relatively high percentage of visitors with the residence in the nearest town, the analysed areas can be classified as the urban or semi-urban forest areas; the fact that designates the management system. The level of visitors' dissatisfaction related to the activities of forest companies as well as the reasons for this are also identified. The results of this research enable better understanding of the interaction between the visitors' demands and the forestry business systems, pointing out the modalities of forest sector adjustments to the changing demands of the society towards forest resources.

Key words: forest resources, social demands of visitors, multifunctional forestry